

Branko Šuštar*

Nemirni šolski razred štajerskega slikarja Ferdinanda Mallitscha iz 1876

*Mischief in the Classroom by the Styrian Painter Ferdinand
Mallitsch from 1876*

Izvleček

Pouk z učiteljem in učenci je bil likovno zanimiv že slikarjem od srednjega veka naprej, v 19. stol. pa je šolski razred postal priljubljen žanrski motiv. Z izkušnjo akademskega šolanja v Gradcu in na Dunaju ter študijskega potovanja vse do Pariza se je štajerski slikar Ferdinand Mallitsch, že pri sodobnikih opazen zaradi kvalitete svojih del, za krajinami, portreti in družinskimi prizori v času dorasčanja obeh sinov slikarsko lotil tudi šolskih vsebin. Slikar je živahen odmor med poukom predstavil razgibano in slikarsko dramatično, z nekaj več kot dvajsetimi figurami razposajenih učencev, ujetih v trenutku učiteljevega prihoda. Ta zanimiv motiv v vrsti prizorov šolskega pouka v zgodovini izobraževanja sicer ni spregledan, a ne prav poznan, toda s spletno dostopnostjo postaja še bolj opazen. Za šolski motiv iz 1876, tu predstavljen kot *Nemirni šolski razred*, zasledimo različna poimenovanja: *Die Zwischenstunde in der Dorfschule*, *Die entfesselte Schulklasse*, *Vor der Schule*, *Mischief in the classroom*. V Gradcu leta 1820 rojeni slikar je sooblikoval posebej nemški del kulture po jeziku tedaj nemško-slovenske Štajerske kot ene od dežel habsburške Avstrije. A likovna govorica naganja onkraj jezika in časa. Po očetu je slikar izhajal iz ljubljanske družine Malič/Mallitsch, a bil povezan s slovenskimi kraji prek materine graške družine Vischner, ko je gospo-

Abstract

The classroom with teacher and pupils had been of artistic interest to painters since the Middle Ages, and in the 19th century it became a popular genre motif. With the experience of academic schooling in Graz and Vienna and study trips as far as Paris, the Styrian painter Ferdinand Mallitsch, already noted by his contemporaries for the quality of his work, took up the subject of school painting when his two sons were growing up, adding to his previous interest in landscapes, portraits and family scenes. He depicted a lively classroom break in a dynamic, dramatic painting with more than twenty exuberant pupils caught in the moment of the teacher's arrival. This interesting motif in the history of education has not been overlooked among classroom scenes, but it is not very well known. However, with the availability of the Internet, it is becoming even more prominent. This classroom motif from 1876, presented here as *Mischief in the Classroom*, has had a variety of names: *Die Zwischenstunde in der Dorfschule*, *Die entfesselte Schulklasse*, and *Vor der Schule*. Born in Graz in 1820, the painter helped to shape a particularly German part of the culture of the then German and Slovenian-speaking Styria as one of the lands of Habsburg Austria. But the artistic expression speaks beyond language and time. On his father's side, the painter belonged to the Malič/Mallitsch family from Ljubljana,

* dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si.

daril na družinskem vinogradniškem posestvu Willkommhof (Vukovski dvor) blizu Pesnice pri Mariboru. Umrl je leta 1900 v Lenartu v Slovenskih goricah.

but he was connected to the Slovenian lands through his mother's family, the Vischners from Graz, when he managed the family vineyard estate Vukovski dvor (Willkommhof) near Pesnica pri Mariboru. He died in 1900 in Lenart in the Slovenske gorice region.

Ključne besede: šolski pouk, likovna umetnost, 19. stoletje, Avstro-Ogrska, Ferdinand Mallitsch, 1820–1900

Keywords: school lessons, fine arts, 19th century, Austria-Hungary, Ferdinand Mallitsch 1820–1900

Poznaš imenitno ilustracijo šolskega življenja iz 19. stoletja izpod čopiča slikarja iz Slovenskih goric? Prijazno opozorilo Igorja Zemljiča, tedaj vodje knjižnice Inštituta za novejšo zgodovino,¹ ki je pred več leti mimogrede omenil privlačen šolski motiv, povezan z nami in našimi kraji, je sčasoma doseglo svoj namen. Na spletu dostopna barvna skica upodobitve nagajivosti v razredu (Ferdinand Mallitsch, *Mischief in the classroom*, pred 1900), povezana z dražbo septembra 2007 pri Sotheby's Amsterdam,² je ob raziskovanju sčasoma odstrla nekaj podrobnosti iz življenja zanimivega štajerskega slikarja, katerega rod izhaja iz ljubljanske družine Malič/Mallitsch. Slikarski motiv niti ni tako neznan, kot je kazal prvi vtis ob srečevanju z barvno upodobitvijo.

Podoba je v črno-beli verziji že od 1995 dostopna v šesti knjigi Helmuta Engelbrechta o zgodovini avstrijskega izobraževanja. Pri umetniški predstavitvi šolskega življenja je navedena kot oljna slika F. Mallitscha iz Avstrijske narodne knjižnice (Österreichische Nationalbibliothek – Porträtsammlung und Bildarchiv), datirana okoli 1890, poimenovana kot Sproščen šolski razred (Die entfesselte Schulklasse) in objavljena v črno-belem fotografskem posnetku Edith Jekel.³ Dejansko hranijo v knjižnici na Dunaju fotografsko dokumentacijo umetnostne dražbe št. 596 hiše Dorotheum junija 1972. Tedaj je bilo na avkciji ponujeno delo F. Mallitscha, Die entfesselte Schulklasse, kot so prijazno sporočili iz knjižnice spomladi 2024.⁴

Motivno je v svojem delu ugledni zgodovinar avstrijskega izobraževanja Helmut Engelbrecht pri temi o življenju šole povezal dve deli, ki nakazujeta

1 Igor Zemljič je zgodovinar in bibliotekar, dolgoletni vodja knjižnice Inštituta za novejšo zgodovino, od 2020 vodi Centralno pravosodno knjižnico v Ljubljani.

2 Ferdinand Mallitsch – *Mischief in the class room.jpg* – Wikimedia Commons. Delo z merami 33 x 49 cm je doseglo ceno 1.125 EUR.

3 Engelbrecht, *Erziehung*, str. 364, 403.

4 ÖNB – Bildarchiv und Grafiksammlung, mag. Ulrike Polnitzky, sporočilo po e-pošti, 18. 4. 2024, POR-MAG Signatur: D 19.778 – B, foto E. Jekel, <https://onb.digital/result/10D6E183>

naporno učiteljsko pedagoško delo v razredu. V obeh je predstavljen iz dogodivščin polnega preživljanja odmorov za učence dramatičen prehod ob prihodu učitelja (F. Mallitsch, *Die entfesselte Schulklasse*) ali učiteljice (A. H. Mansfeld, *Die Lehrerin kommt!*/Učiteljica prihaja!). Na Helmuta Engelbrechta, avtorja obsežnega temeljnega pregleda zgodovine avstrijskega šolstva, se lahko letos spomnimo prav ob stoti obletnici njegovega rojstva. Leta 1988 je prof. Engelbrecht sodeloval tudi s Slovenskim šolskim muzejem ob tedanji muzejski 90-letnici.⁵

Štajerski slikar Ferdinand Mallitsch

Tako slikarjev rod kot bivanje na Spodnjem Štajerskem kaže na povezanost Ferdinanda Mallitscha s slovenskimi kraji. Slikar izvira po očetu iz rodbine v svojem času znane in vplivne ljubljanske družine Malič/Mallitsch s hotelom Malič, Stadt Wien. Domača mu je bila tudi Spodnja Štajerska, kjer je živel na svojem posestvu v okolici Maribora in zadnja leta v Lenartu v Slovenskih goricah in tam leta 1900 tudi umrl. V Ljubljani je bila že 1848 znana med prvovrstnimi gostilnami pri Maliču (Stadt Wien) in je sprejemala goste v hotel še pred desetimi leti, kot je predstavljal leta 1926 Ivan Vrhovnik v svojem delu *Gostilne v stari Ljubljani*. Hotel »pri Maliču« (»Stadt Wien«) je stal na vogalu tedanje Šelenburgove ulice in Aleksandrove ceste (Slovenske in Cankarjeve). Lastnik hotela je bila od leta 1873 do 1908 Kranjska stavbna družba, nato drugi lastniki in od 1916 Jadranska banka. Stavba je bila leta 1938 porušena, na njenem mestu pa zgrajena veleblagovnica, današnja Nama.⁶ Podrobnosti o sorodstvu Valentina Mallitscha, očeta poznejšega slikarja, z gostilničarsko in posestniško vejo viške in ljubljanske družine Malič/Mallitsch, v kateri je bilo ime Andrej priljubljeno skozi več generacij,⁷ še čakajo na raziskavo. V krstno knjigo je bil oče kasnejšega slikarja vpisan kot Valentin Antonio Malitsch, rojen 14. februarja 1778 v Ljubljani, zakonski, posmrtni sin⁸ že 29. decembra 1777 umrlega Andreja Malitscha, ki je bil (rudarski) uradnik.⁹

Pri poroki slikarjevih staršev v Gradcu 24. marca 1819 srečamo kot ženina 40-letnega Valentina Mallitscha, najemnika štajerske gosposčine St. Georgen an der Stiefing pri Lipnici (Leibnitz), sina Andreja Mallitscha in Eleonore Tscher mellin, ter 21-letno Anno Vischner. Nevesta je bila hči Dominicusa Vischnerja, najemnika spodnjeavstrijske gosposčine Kirchberg am Walde blizu Zwettla, in

5 Helmut Engelbrecht 1924-2014, https://de.wikipedia.org/wiki/Helmut_Engelbrecht; Slavica Pavlič, Ob devetdesetletnici Slovenskega šolskega muzeja, str. 3-9; Engelbrecht, K pedagoškem zgodovinopisju v Avstriji, str. 3-12.

6 Ivan Vrhovnik, *Gostilne v stari Ljubljani*, 1926, str. 4, 41; Barbara Pešak Mikec, Nataša Budna Kodrič, Ljubljanski hoteli, str. 347-348.

7 Rudolf Andrejka, Rodovniki Ljubljančanov, ZAL LJU 435, šk. 6, a. e. 30

8 Mati je bila Eleonora Malitsch, roj. Tscher mellin, Ljubljana – Sv. Nikolaj Krstna knjiga 1771-1791.

9 + Andreas Malitsch, 29. 12. 1877, Ljubljana – Sv. Nikolaj Mrliška knjiga, 1771-1812.

ÖSTERREICHISCHE GALERIE
AUKTIONS-KATALOG

NR. 2146

IN WIEN.

E. HIRSCHLER & COMP.
KUNSTHANDLUNG IN WIEN, I. PLANKENGASSE Nr. 7.

1890
15/11

ÖLGEMÄLDE,
AQUARELLE,
ZEICHNUNGEN.

DER WERT-
VOLLE □ □
KÜNSTLE-
RISCHE □
NACHLASS
DES HERRN

**FERDINAND
MALLITSCH**

GEB. 1820. † 1900.

AUSGESTELLT:

FREITAG, DEN 12. BIS INCL.
MONTAG, DEN 15. DEZEM-
BER I. J., TÄGLICH VON
10-5 UHR. - - - - -

VERSTEIGERUNG:

DIENSTAG, 15. DEZEMBER
1902 UND DIE FOLGENDEN
TAGE TÄGLICH VON 3-7
UHR - - - - -

IM SAALE DES GRABENHOF

WIEN, I. HABSBURGERGASSE 1. I. STOCK.

WIEN 1902.

VERLAG VON E. HIRSCHLER & COMP.

Druck von Friedrich Jasper in Wien.

53. Scheckel, Hundestudie. C. 34 : 30.

54. Die Zwischenstunde in der Dorfschule, figurenreiche, nahezu vollendete Komposition, 1876. Lwd. 34 : 49.

Abgebildet.

Nr. 54.

K 140 - 55. Luisl und Hektor, eine Idylle. Lwd. 19 : 31.

56. Abendhimmel, Spätsommer. C. 41 : 33.

57. Gehölz am Berge. C. 39 : 32.

58. Kahler Baum nächst Willkommhof. C. 43 : 33.

59. Am Gartenzaun. C. 40 : 30.

Nr. 60.

60. Nikerl, liegender Hund, 1861. Lwd. a. C. 16 : 26.

Abgebildet.

K 100 - 61. Große Stube. Großmutter, Mutter und zwei spielende Kinder, ziemlich vollendete Kompositionsskizze. C. 23 : 29.

17

Naslovnica dražbenega kataloga decembra 1902 z avtoportretom slikarja F. Mallitscha. V katalogu je besedilo Aug. Schaefferja o slikarju in seznam razstavljenih del, mdr. tudi slike nemirnega razreda (54. Zwischenstunde in der Dorfschule) predstavljene tudi s fotografijo. Ferdinand Mallitsch, Oesterreichische Galerie, Auktionskatalog. Der wertvolle künstlerische Nachlass des Herrn Ferdinand Mallitsch, Wien 1902 (naslovnica, str. 17).

Barbare, roj. Lönn.¹⁰ A zakonca Mallitsch že ob sinovem rojstvu nista živela skupaj in Valentin Mallitsch je bil kasneje pravni zastopnik (sindik) magistrata štajerskega trga Kindberg,¹¹ naselja ob reki Muri z manj kot 3000 prebivalci, oddaljenega kakšnih 70 km severno od Gradca. Tam je tudi umrl 31. avgusta 1852 v 74. letu starosti.¹²

Tako je bil Ferdinand Mallitsch rojen 7. marca 1820 v Gradcu, kjer so imeli Vischnerjevi hišo v Klosterwiesgasse 88 (kasneje št. 13), ki je ob stoti obletnici slikarjevega rojstva marca 1920 dobila spominsko ploščo.¹³ Pri krstu je dobil ime Ferdinand Joseph. Barbara Vischner, njegova babica po materini strani, ki mu je bila tudi botra,¹⁴ je imela blizu Maribora posestvo Vukovski dvor (Willkommhof, kar bi lahko slovensko rekli 'dvor dobrodošlice'). Tako je Ferdinand odraščal pri mami in babici delno v mestnem okolju Gradca, kamor je hodil v osnovno šolo (normalko) in na gimnazijo, počitniški čas pa je preživel na podeželju Slovenskih goric. Da slikar na našem Štajerskem ni čisto pozabljen, je v zadnjem desetletju poskrbel Matjaž Partlič z objavo dveh vsebinsko povednih člankov mariborskem Večeru.¹⁵ Slikar F. Mallitsch tudi sicer na Slovenskem ni neznan, za kar je dobro poskrbel že leta 1933 Viktor Steska s člankom v Slovenskem biografskem leksikonu. Tam je slikar naveden s slovenskim zapisom priimka in nemško obliko v oklepaju (Malitsch, Mallitsch), kot Mallitsch Ferdinand pa je naveden v kazalki: gl. Malič.¹⁶

Zapisi v nekdanjem tisku so zanimivi že po uporabi slikarjevega priimka, čeprav ni bilo nobenega dvoma: uradno in dejansko je bil Ferdinand Mallitsch, kakor se je slikar tudi podpisoval. Se pa v sočasnem časopisju pojavlja priimek tudi kot Malitsch (z enim l). Še bolj nenavaden je eden od prvih zapisov o slikarju v umetnostnih pregledih, saj ga Slovník umjetnikah jugoslavenskih (Ivan Kukuljević-Sakcinski, 1858) predstavlja pod imenom Ferdinand Malič.¹⁷ To je kot slovanski zapis slikarjevega priimka navedeno leta 1876 tudi pri Wurzbachu.¹⁸ Presenetljivo je leta 1859 tudi spodnještajerski publicist Rudolf Gustav Puff v Marburger Taschenbuch (v Mariborskem priročniku) omenil pri Sv. Marjeti ob

10 Škofija Graz-Seckau, Župnija Graz-Hl. Blut. Poročna knjiga XIX 1813–1828 | 546, 24. marec 1819.

11 Otmar Mallitsch, str. 267; Präsidialakten des Steiermärkischen Landtages, 1838, I A/f 8430 1–2,

12 Farnberger, *Leben und Werk*, str. 18.

13 Adressbuch Graz, 1938. Gedenktafel für Ferdinand Mallitsch. Dekmaeler, Allgemeiner Teil, 10, https://www.findbuch.at/files/content/adressbuecher/1938_bsoe_graz_ab/4__Allgemeiner_Teil.pdf

14 Škofija Graz-Seckau, Župnija Graz-Hl. Blut – Sign. 490, Taufbuch XXVI 1817–1823, str. 185, oče Valentin Mallitsch, mati Anna, roj. Vischner.

15 Matjaž Partlič, Pozabljena – slikar Ferdinand Malič in Vukovski dvor. Večer v soboto, 5. novembra 2016, str. 22–25; 200 let mineva od rojstva slikarja z Vukovskega Dvora, Večer v soboto, 7. marca 2020.

16 Viktor Steska, Malič (Malitsch, Mallitsch) Ferdinand, slikar, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi345016/>

17 Ivan Kukuljević Sakcinski, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb, 1858, str. 234 (Malič Ferdinand).

18 Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 16, 1867, str. 335. Mallitsch, Ferdinand.

Pesnici historičnega slikarja F. Maliča, rojenega v Gradcu 7. aprila 1820 in posestnika bližnjega dvorca Willkomm.¹⁹ A to so izjeme in posebnosti. Slikar je vse življenje nosil priimek Mallitsch. Tudi zapis v mrliški knjigi, ki je slikarjevo smrt zabeležil 10. novembra 1900 v trgu Lenart v Slovenskih goricah v hiši št. 22, uporablja zapis priimka, kot mu sledimo skozi življenje: Ferdinand Mallitsch.²⁰ A kot da bi bilo treba še dvomiti o tem, kako se je pisal in podpisoval slikar, se je še nedavna študijska raziskava njegovega dela po nepotrebnem odločila za slovenjenje njegovega priimka. Pri tem zapisu se držimo dokumentov in virov in spoštujemo tudi slikarjev podpis.

Biografski zapisi o slikarju omenjajo njegovo osnovno in gimnazijsko šolanje v Gradcu (matura 1841), začetni študij prava in obiskovanje risarske akademije v Gradcu, leta 1842 odhod na dunajsko akademijo in krajši, a pomemben študij pri prof. F. G. Waldmüllerju (1793–1865). K njemu na Dunaj se je Mallitsch vrnil šele 1851, kjer je uspel že s prvo večjo sliko Najdenec, leta 1852 razstavljeno pri Avstrijskem umetnostnem društvu, ter več drugimi deli. Leta 1854 je s prijateljem Karlom Hassom odšel na študijsko potovanje po Evropi: Dresden, Leipzig, Düsseldorf, Köln, Bruselj in Pariz. Tam se je izpopolnjeval v delavnici slikarja Léona Cognieta (1794–1880) in se srečal tudi s slikarstvom barbizonske šole in njihovih upodobitev krajine in kmečkega dela. A že po desetih mesecih se je iz Pariza vrnil na posestvo v Slovenske gorice. Na slikarjevo delo je vplivala njegova odločitev, da se zaradi družinskih razmer vrne domov in leta 1855 prevzame gospodarjenje na družinskem posestvu Willkommhof.²¹ Posestvo, na katerem je F. Mallitsch gospodaril do leta 1895, je obsegalo 46 ha njiv, travnikov, vinogradov in gozdov, kot kažejo kasnejši podatki. Zakonca Ferdinand in Maria Anna Mallitsch sta že julija 1890 dala posestvo na prostovoljno dražbo, a gospodarila do 1895, ko je posestvo kupil F. Olschofsky.²² Leta 1917 se ob naslednji prodaji omenja za posest tudi slovensko ime Veliki Hum. V zadnjih letih se za obnove potreben dvorec, danes na naslovu Vukovje 2, pojavlja tudi modernizirano ime Vilkenhof (tudi Wilkenhof).²³

Družinsko življenje na dvorcu Willkommhof v Slovenskih goricah

Prva leta na Vukovskem dvoru so bila za Ferdinanda Mallitscha obdobje slikarskega zatišja, saj mu delo na velikem kmečkem gospodarstvu ni puščalo veliko

19 Puff, *Marburger Taschenbuch* 1859, str. 50, ... des Historienmalers Malič, Besitzers des nahen Willkommhofes.

20 Nadškofija Maribor, Lenart v Slovenskih goricah, Mrliška knjiga 1851–1900, 10. 11. 1900, str. 357.

21 Mallitsch, Ferdinand, ÖBL; Viktor Steska, SBL; Trude Aldrian, str. 713–718; Herta Farnberger, str. 17–25; Bračun, Ferdinand Malič, Obrazi.

22 Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, št. 154, 8. 7. 1890, str. 1282, Fleiwillige Reäliten-Velsteigerung.

23 Jaušovec, *Prenova dvorca Vilkenhof*, str. 6, 8; *Slovenec*, 45, št. 272, 17. 11. 1917, str. 4, Posestvo Veliki Hum (Willkommhof).

Slikarju je bil priljubljen motiv družinsko življenje kot ga je doživel na podeželskem dvorcu Willkommhof v Slovenskih goricah. Ferdinand Mallitsch, Spiel mit Karten; Kartenspiel; tudi Familienglück, o. 1868, Belvedere, inv. št. 798.

časa za slikarstvo. Kot je sam kasneje zapisal, dvema gospodarjema, ekonomiji in umetnosti, ni mogel služiti.²⁴ Vendarle pa je leta 1858 naslikal za domačo cerkev v Pernici glavno oltarno sliko sv. Marjete Antiohijske.²⁵ Novi oltar v župnijski cerkvi sv. Marjete ob Pesnici (Pernica), ki ga je je julija 1860 blagoslovil tudi za šolstvo pomemben mariborski škof A. M. Slomšek, je v graški Tagespost predstavil članek o oltarju (zanj je izdelal načrte Karl Haas, tudi Mallitschev popotni tovariš s poti po Evropi)²⁶ in najlepšem okrasu cerkve: oltarni sliki sv. Marjete, daru slikarja Ferdinanda Mallitscha. Slikar s posestvom v bližini je bil v članku naklonjeno predstavljen po vrnitvi s skoraj enoletnega umetnostnega izpopolnjevanja v Pari-

²⁴ Aug. Schaeffer, *Ferdinand Mallitsch*, str. 6.

²⁵ Pogled na oltarno sliko v S. Kocutar, Ferdinand Malič (1820–1900) slikar Slovenskih goric, 2020, <https://radiomaribor.rtv slo.si/clanek/spomincice/ferdinand-malic-1820-1900-slikar-slovenskih-goric/516517>

²⁶ Carl Haas je bil tudi slikar in je 1854 z Mallitschem študijsko potoval v Pariz. [https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Haas_\(Arch%C3%A4ologe\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Haas_(Arch%C3%A4ologe))

zu in kot slikar, čigar prvo razstavljeno delo na Dunaju (der Findling/Najdenec) je maja 1852 odkupil cesar za galerijo Belvedere.²⁷ Slikarja Mallitscha so prištevali k boljšim umetnostnim močem na Štajerskem in njegovo delo priporočali sodeželanom.²⁸ Kulturna javnost je lahko po nemškem časopisju sledila njegovemu delu, saj so spomladi 1861 v graški Tagespost poročali o dveh njegovih žanrskih slikah za prijatelja umetnosti iz Gradca, ki sta se motivno ukvarjali z otroki v družbi domače mačke oz. psa.²⁹

Mallitsch je kot posestnik (Realitätenbesitzer in Willkomm) postal v letu 1858 tudi član štajerske kmetijske družbe³⁰ in se na posestvu ukvarjal z vsakdanjimi gospodarskimi skrbmi. Iz slikarskega dela pa vidimo v upodobitvi volilnega dne 1868/70 tudi njegovo zanimanje za politiko. Avgusta 1875 je zabeleženo še njegovo sodelovanje v političnem življenju, ko je v Mariboru vodil pred državnoborskimi volitvami politični shod štajerskega liberalnega poslanca Konrada Seidla.³¹ Nemška in liberalna usmeritev je bila doma tudi med člani družine Mallitsch v Ljubljani.³²

Kljub gospodarskemu delovanju F. Mallitscha so poroka leta 1865 in lepo družinsko življenje ob ženi in obeh sinovih spodbudno vplivali tudi na njegovo slikarsko delo. 45-letni Ferdinand Mallitsch se je leta 1865 v Gradcu poročil z 37-letno Anno Marijo Schramm (1827–1911) rojeno v kraju Lednice (Eisgrub) na južnem Moravskem. Z njo se je seznanil že ob svojem prvem bivanju na Dunaju. Mlado družino lahko spremljamo tudi v Mallitschevem slikarstvu, saj so bili žena in sinova ter domače družinsko življenje na podeželju Slovenskih goric priljubljen in pogost motiv njegovega dela,³³ ki ga poznamo tudi v skicah in osnutkih slikarskih zamisli. Kakor bi njegovi družinski motivi spregovorili tudi o tem, kar je pogrešal v svojem odraščanju z odsotnim očetom. Obdobje po poroki tako predstavlja za slikarja kar nov umetniški razcvet.³⁴

Sinova Otmar (1866–1926)³⁵ in Heinrich Mallitsch (1869–1943),³⁶ oba rojena v Vukovju/Willkomm na družinskem posestvu Willkommhof, sicer očetu nista

27 F. Mallitsch, Der Findling, <https://sammlung.belvedere.at/objects/7986/der-findling?>

28 Tagespost, Graz, 1. 8. 1860, str. 2–3. Correspondenz aus der Provinz, Marburg, 29. Juli.

29 Tagespost, Morgenblatt, Graz, 10. 4. 1861, str. 3. Correspondenz aus der Provinz, Marburg, 8. April.

30 Wochen-Blatt der K.-K. Steiermärkischen Landwirthschafts-Gesellschaft, 7, 12. 8. 1858, št. 21, Marburg, str. 167.

31 Farnberger, *Leben und Werk*, ilustr. 98, št. 108, Wahltag, okoli 1868/70. Marburger Zeitung 14, 1875, št. 10, str. 1, Marburger Berichte. Wählerversammlung vom 14. August 1875.

32 Humoristični časopis *Brencelj* omenja občinske volitve v Ljubljani, na katerih so Mallitscha "nemškutarji na smrt bolnega dali še nesti na rotovž, da je volil njihove kandidate". *Brencelj*, 14, 1882, št. 4, str. 3, Z Olimpa.

33 Trude Aldrian, Ferdinand Mallitsch, str. 715, 717.

34 F. Mallitsch, https://sl.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_Mallitsch

35 Dr. O. Mallitsch je bil magistratni svetnik in policijski direktor v Gradcu, leta 1925 že upokojen. Hausmann, str. 411; Trude Aldrian, Ferdinand Mallitsch, str. 717.

36 H. Mallitsch je bil trgovec, tudi s pivom, in upravnik zaloge piva Reininghaus (do 1933) SI_PAM/0645/001/00495 Zaloga piva H. Mallitsch v Poljčanah, spisi trgovskega registra. Hausmann, *Südsteiermark*, str. 411; Trude Aldrian, Ferdinand Mallitsch str. 717.

sledila ne v gospodarjenju s posestjo niti v slikarskem delovanju, a sta gotovo usmerjala njegovo pozornost k motivom z otroki. Tudi njegov zimski motiv kepanja otrok, datiran v leto 1867, sodi v ta čas.³⁷ Doraščanju sinov v šolsko starost je slikarju z interesom za družinske motive³⁸ nemara sčasoma obudilo spomin tudi na njegove šolske dni in mu približalo šolsko temo. Tako lahko razumemo njegovo sliko nemirnega šolskega razreda, ki je leta 1902 v dražbenem razstavnem katalogu na Dunaju navedena med olji in oljnimi študijami kot skoraj dokončana kompozicija *Die Zwischenstunde in der Dorfschule*, in je tam predstavljena tudi z ilustracijo (prim. str. 292) in datacijo 1876.³⁹ Mallitschevo delo *In der Zwischenstunde, Die Zwischenstunde in der Dorfschule* (odmor, pavza med poukom, prosta ura med dvema šolskima urama, morda vsebinsko: podaljšan odmor med poukom), je med drugimi žanrskimi prizori kot barvita in razgibana kompozicija iz leta 1876 omenjeno tudi v nostalgичnem zapisu starejšega sina, ki prinaša dragocene podrobnosti iz očetovega delovanja. Objavljen je v spominski knjigi o Spodnji Štajerski, izgubljeni za Avstrijo (*Südsteiermark*, ur. F. Hausmann, 1925).⁴⁰ Slikarjevo rojstno mesto, ki hrani v muzeju tudi več njegovih del, pa ima od leta 1949 v 9. graškem okrožju Waltendorf po slikarju tudi poimenovano pot (*Mallitschweg*).⁴¹

Nemirni šolski razred s 23 šolarji

Že prizadevno zbrana dela v študiji o slikarju, ki jo je v graški Carinhtii leta 1956 objavila dr. Trude Aldrian, kustosinja, od 1963 do 1965 tudi vodja Neue Galerie Graz, predstavlja njegove poglavitne slikarske korake in primerjalno analizira v besedi in priloženih 24 reprodukcijah njegove portrete, žanrske slike in krajine ter omenja tudi njegove verske in historične teme.⁴² Slikarjeve portrete je z 52 primeri njegovih figurativnih del nedavno zavzeto vzela v umetnostno zgodovinski premislek Barbara Lešnik (2024), ki navaja tudi novejšo literaturo o temi.⁴³ Najbolj poglobljena predstavitev Mallitschevega umetnostnega delovanja pa sta pregled in analiza več kot 500 njegovih del v disertaciji Herte Farnberger (Graz 1995). Tam omenja pri kat. št. 512 datirano nedokončano oljno sliko na platnu s tem motivom (*Die Zwischenstunde in der Dorfschule*, 1876, 34 x 49 cm), objavljeno v dunajskem dražbenem katalogu 1902 (str. 17, kat. št. 54). Kompozicijsko skico za to sliko (sicer poimenovano *Vor der Schule*, kar bi lahko pomenilo

37 F. M., *A Snowball Fight*, (18)67, <https://www.dorotheum.com/en/l/8821390/>

38 Universalmuseum Joanneum Jahresbericht 2021, str. 302.

39 *Ferdinand Mallitsch, Auktionskatalog*, Wien 1902, str. 17.

40 Mallitsch, Otmar: *Ferdinand Mallitsch, Südsteiermark*, str. 270, 274.

41 Liste der Straßennamen von Graz, <https://de.wikipedia.org>.

42 Trude Aldrian, *Ferdinand Mallitsch*, str. 712–744.

43 Barbara Lešnik, *Portretno slikarstvo*, 2024.

Ferdinand Mallitsch, Die entfesselte Schulklasse (Sproščen šolski razred), 33,5 cm x 49 cm, čb fotografski posnetek Edith Jekel, ÖNB - Bildarchiv und Grafiksammlung, z dražbe št. 596, Dorotheum, 1972.

pred šolskim poukom) ter skici tam upodobljenih učencev v izrazitem gibanju H. Farnberger prav tako postavlja v čas okoli 1876.⁴⁴

Čeprav črno-bela objava slike nemirnega šolskega razreda (*Die entfesselte Schulklasse*, okoli 1890) pri H. Engelbrechtu 1995 navaja v podnapisu, da gre za oljno sliko,⁴⁵ pa jo poznamo le po črno-beli fotografiji v ÖNB iz 1972 kot lepo uokvirjeno, z merami 33,5 cm x 49 cm.⁴⁶ Šele primerjava mer omenjenih slik je spodbudila razmišljanje, da gre lahko za eno delo, ki pod različnimi imeni predstavlja nemiren šolski razred. Tudi mere sedaj na spletu dostopne Mallitscheve slike nemirnega šolskega razreda z dražbe leta 2007 (*Mischief in the class room*) so 33 x 49 cm in tam je delo označeno kot oljna študija na papirju (*Oil sketch study*),⁴⁷ čeprav se zdi bolj kot akvarel.

44 Farnberger, *Leben und Werk*, slika 88, kat. št. 251; str. 335, kat. št. 512, datirano 1876; str. 245, 267, 335.

45 Engelbrecht, *Erziehung*, str. 364.

46 ÖNB Österreichische Nationalbibliothek – Bildarchiv und Grafiksammlung, foto: E. Jekel, <https://onb.digital/result/10D6E183>

47 *Mischief in the classroom*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferdinand_Mallitsch_-_Mischief_in_the_class_room.jpg

Ferdinand Mallitsch, Kompozicijska skica za sliko Die entfesselte Schulklasse (Sproščen šolski razred), o. 1876, iz zbirk Universalmuseum Joanneum Graz, obj. v Farnberger, Herta: Leben und Werk des steirischen Künstlers Ferdinand Mallitsch 1820 – 1900, Graz: Universität - Institut für Kunstgeschichte, 1995, ilustr. 88, kat. št. 251.

Primerjava dostopnih fotografij tega motiva ob umetnostnih dražbah 1972 in 2007 ter z objavo v avkcijskem katalogu 1902 pritrjuje misli, da gre za isto Mallitschevo sliko nemirnega razreda, ki jo spremljamo pod različnimi imeni, kot *Mischief in the classroom* (Nagajivost v razredu) na dražbi 2007, *Die entfesselte Schulklasse* (Sproščen šolski razred) na dražbi 1972 in na manjši in malo zabrisani sliki z dražbe 1902 kot *Die Zwischenstunde in der Dorfschule* (Odmor med dvema učnima urama v vaški šoli).⁴⁸

Pa si poglejmo Mallitschevo sliko nemirnega razreda. Tako ji lahko rečemo, glede na predstavljeno vsebino, čeprav srečujemo zanjo kar nekaj prav tako vsebinskih poimenovanj: *Die Zwischenstunde in der Dorfschule*, *Die entfesselte Schulklasse*, *Vor der Schule*, *Mischief in the classroom*. Pred nami slikar odpre pogled v šolski razred s 23 razigranimi učenci, ki so izkoristili odmor za aktivno

⁴⁸ Ferdinand Mallitsch, *Oesterreichische Galerie, Auktionskatalog. Der wertvolle künstlerische Nachlass des Herrn Ferdinand Mallitsch*, Wien 1902, str. 17, DOI / link: <https://doi.org/10.11588/diglit.36849>;

Nemirni šolski razred (Ferdinand Mallitsch: Die Zwischenstunde in der Dorfschule, Die entfesselte Schulklasse, Vor der Schule, Mischief in the classroom), 1876, Privatna zbirka. Dostopno na Wikimedia Commons.

preživljanje prostega časa z dinamično igro slepe miši. Ta igra je Mallitscha okoli 1875 že pritegnila kot slikarski motiv.⁴⁹

Tu pa pogled predstavi podolžen prostor razreda z lesenimi deskami na tleh, ki ga na levi strani zamejujeta za dve stopnici višje drug ob drugem postavljena kateder in šolska tabla, na desni pa prav tako v perspektivi postavljene dolge šolske klopi, vidni sta le dve. Celo ozadje slike obsega stranska stena razreda z nižjo omaro in nad njo skicozno predstavljen šolski zemljevid, temu sledijo sredi ozadja slike temno rjava vrata v šolski razred in nad njimi v okvirju vladarjeva podoba, ki s profilom spominja na antične cesarje. Desna polovica ozadja predstavlja steno s kratko desko z obešalniki, na katerih je nekaj odloženih oblačil, predvsem pokrival. Temu sledi malo odmaknjen in obokan prostor z višjo lončeno pečjo, ki se kaže prav tako temno kot tabla in sprednji del katedra na drugi strani. Peč ni tako prikladna za vzpenjanje nanjo kot malo nižja svetla omara na drugi strani vrat. V razredu je le to, kar mora biti. Učilnica res daje vtis šolske sobe okoli leta 1870, ko so za šolsko opremo poskrbeli lokalni mizarji in pestra raznolikost učil še

⁴⁹ Farnberger, *Leben und Werk*, Blindekuhspiel, Inv.-Nr. H/4272, okoli 1875, kat. št. III, ilustr., št. 88–91.

ni zaznamovala šolskega prostora. Vtis je tudi, da otroci niso prav revno oblečeni, tudi niso vsi bosi, a to kaže bolj na jesenski ali pomladni prehodni šolski čas.

V razgibani kompoziciji z diagonalami gibov in oseb prevladujejo peščene barve. Sončna svetloba prihaja v učilnico z leve, ob katedru in osvetljuje osrednji prostor z lesenimi deskami na tleh, posebej pa svetloba zaznamuje osrednjo figuro učenca in skupine okoli njega. V živahnosti razposajenega razreda nam pade v oči osrednja svetla figura obutega dečka v dolgih hlačah, srajci in suknjiču in z zavezanimi očmi (1). On je *slepa miš* in nam obrača hrbet, ko z razširjenima rokama lovi na prostoru med katedrom, omaro in šolskimi klopmi begajoče sošolke in sošolce. Enajst figur, ujetih v živahnem gibanju, je predstavljenih na levi polovici slike, ko so se razvrstili okoli dečka s prevezo čez oči. Za njim je v koraku sklonjen bosi deček s svetlo kapo in platneno srajco (2). Z desnico se je oprijel desne noge *slepe miši*, da ovira njegovo iskanje. Ob njegovi levici je poskakujoč bosonogi deček v svetli srajci (3), ki mu je levo nogo v gneči nekdo pohodil, pa si jo sedaj podpira z levico, izraz na obrazu z odprtimi usti pa ne skriva bolečine. Tam zraven, še bolj na levi se je iz gneče prerivajoče se mladine izvlekel deček s svetlo kapo (4), na katerega pada svetloba in poudarja belino srajce in kape. Oblečen je v le malo čez kolena segajoče modre hlače in obut v razvezane čevlje, s katerimi je nemara prav on malo prej pohodil boso nogo sošolca. Pokončno, s hitrimi koraki, a tesno stisnjen ob vznožje katedra, ki se ga deček s kapo oprijema, uspešno beži pred nevarnostjo, da ga ulovi *slepa miš*. Ta uspeh mu zadovoljno sije še na nasmejanem obrazu.

Prav pred dečkom z zavezanimi očmi je pokrita z ruto okroglolična deklica (5), ki kot kakšna razposajena balerina bosa poplesava in z eno roko maha pred njim, z drugo pa stran od dečka drži knjižico, tedaj običajen šolski učbenik malega formata. Dečkovi desnici se s korakom nazaj uspešno izogiba bosonogi fant s telovnikom – 'lajblčem' (6), ki veselja nad svojo spretnostjo ne skriva, temveč ga kaže tudi nasmeh na njegovem obrazu. Za prvo skupino učencev je v razredu prav ob šolskem pohištvu še pet figur. Na levem koncu nižje omare sedeč razgiban deček, na sebi ima svetlo moder 'lajblč', s kratko palico v desni (7) in z levico, dvignjeno v kretnjo dirigenta, bi lahko posnemal v šoli priljubljeno petje in učitelja, ki to vodi. Ob njem je, postavljena prav tako med šolarji najvišje, na desnem koncu nižje omare še ena deklica z ruto (8), ki je na to razgledno mesto nemara ravnokar zlezla.

Na ozkem prostoru med stransko stranico te omare in ob notranji strani odprtih vrat učilnice stoji vsa še majhna in zaskrbljena, v modro oblečena prvošolka (9), ki se je zatekla v ta miren in skrit kot, saj ni vajena hrupa in živahnosti šolskih odmorov. Z desnico se ta tiha učenka prestrašeno oklepa skrilaste šolske tablice z lesenim okvirjem, kot bi se z njo ščitila, z levico pa si presenečena nad nemirom v razredu začudeno pokriva usta. Čisto pred omaro je še en mali začetnik, ki mu je igra nemara precej bližje kot šolski pouk, saj z veseljem kaže osle (10) z desetimi prsti obeh rok, razprtimi od njegovega nosu proti dečku pred tablo. Ta je umeščena ob kateder v levi kot slike. Tam učenec pred tablo (11), ki mu čez desno ramo

Oštevilčen pregled h komentariju oseb na sliki Nemirni šolski razred (Ferdinand Mallitsch: Die Zwischenstunde in der Dorfschule, Die entfesselte Schulklasse, Vor der Schule, Mischief in the classroom), 1876.

visi ob levem boku lepa usnjena šolska torba, z desnico briše ali piše po tabli, s stegnjeno levico pa kaže v prostor. On tistega, ki mu osle kaže, niti ne opazi, saj gleda čez skupino pri živahni igri slepe miši vse do v prvi klopi stoječega večjega dečka v modrem suknjiču, pokritega s klobukom in s stegnjeno desnico (12); malo se je ob tem nagnil in se z levico oprijel klopi. On je v svojem opozorilnem gibu kot otrpel, saj je eden redkih, ki je opazil prihajajočega učitelja; zdi se, kot bi se s stegnjeno desnico rad ubranil pred njim.

Za napovedujoče se spremembe je v nemirnem razredu dramatično poskrbel osrednji dogodek slike: naenkrat so se odprla vrata in pokazala se je temno oblečena figura strogega učitelja (13), likovno postavljena ob rob odpirajočih se vrat v središču slike, prav pod podobo cesarja. Tega vidimo v uokvirjeni podobi, a le v spodnjem delu profila, kakršni so krasili kovance. Bo kdo sploh opazil učiteljev prihod, na katerega iz prve klopi v zamahu opozarja stegnjena desnica dečka s klobukom?

V šolskih klopih, te so postavljene v desni del slike, sicer še naprej poteka živahnemu odmoru primerna igra: nam najbližja figura je večji deček, obut le v desni čevelj (14), ki nam kaže hrbet in lovi bosonogo vrstnico v dolgem krilu, pokrito z ruto (15). A mladenka je pred njim že planila v prvo klop, le z boso levo nogo se je še odrinila od lesenih tal med divjanjem po razredu. Čevelj z leve noge

Ferdinand Mallitsch, Skica učenca pri teku (v pregledu figura št. 14), za sliko Die entfesselte Schulklasse (Sproščen šolski razred), o. 1876, iz zbirk Universalmuseum Joanneum Graz, obj. Farnberger, Herta: Leben und Werk 1995, ilustr. 89, kat. št. 132.

Ferdinand Mallitsch, Skica učenca v gibanju (v pregledu figura št. 2), obj. Farnberger, Herta: Leben und Werk 1995, ilustr. 90, kat. št. 133.

se je mladeniču sezul med tekom že sredi med katedrom in klopjo in tam obstal v praznini na talnih deskah sredi učilnice, ves osvetljen in na očeh gledalcu.

V prvi klopi tako nastaja gneča, saj se poleg živahnega para v teku pri lovljenju, stoječega dečka s klobukom z mahajočo desnico, za njim tja v naglici kot s plavajočim zamahom levice tlači še en šolar (16). Podobno je tudi v drugi klopi, saj je tam deček s kapo (17) sredi lovljenja po pisanju namenjenem delu te klopi zgrožen opazil odprta vrata in uzrl učitelja. Zato je planil v klop in v iskanju ravnotežja se preriva s sošolcem (20) ob peči in pravzaprav obrača učitelju hrbet. Na vsaki strani v tej drugi klopi sedita učenki, morda je to dekliška klop. Ena učenka sedi na eni strani v njej mirno, kot bi bil pouk (18), druga učenka (19), sedeča v tej klopi na strani bližje gledalcu, pa obrača glavo k prerivajočima se dečkoma (17, 20) na svoji desni.

Prav v učitelja je zazrt učenec (21), ki je tisti hip obsedel v prvi klopi, ko so se odprla vrata. Ob nenadnem prihodu učitelja (13) sta se ob njem znašla še dva. Učiteljeva stroga postava, ki se je nenadoma pokazala med podboji odprtih vrat, je za trenutek obstala v strogi drži z rokama v boku. Učinek je bil takojšen: pred podobo strogega učitelja v teku prestrašeno beži učenka (22) in se hkrati zaskrbljeno ozira nazaj. Ali se bo na tem begu v razred na svoji poti sploh lahko izognila sošolcu (2), ki sklonjen naprej vleče *slepo miš* za desno nogo?

Ob učiteljevi levici opazimo tudi postavi dveh učencev (23, 24), ki sta se znašla ob njem pred vrati razreda, ko jih je on odprl in presenečen grozeče obstal. Enemu od teh učencev se na obrazu opazi zadovoljen nasmeh (23), da ni tako kot sošolci udeleženi v razgibani, a ne prav vzorni aktivnosti šolskega odmora. Drugi učenec (24) stoji ob njem pred vrati učilnice, pravzaprav še za učiteljem.

Podoba cesarja, katere spodnji del opazimo nad odprtimi vrati v razred, kaže vladarja z desnega profila, podobno kot je bil upodobljen na novcih iz 1870.⁵⁰ Na tistih iz 1860 je cesar Franc Jožef videti mlajši, na kasnejših pa starejši, kot ga odkriva spodnji del uokvirjene vladarske podobe nad vrati v šolskem razredu. Ta podrobnost lahko z datumom 'ante quem non' potrjuje datacijo slike.

V graškem muzeju so ohranjene tudi skice za celotno kompozicijo in še za kakšnega posameznega učenca, ujetega v trenutku živahnega gibanja, kot npr. dveh dečkov: prav sredi slike postavljenega v koraku sklonjenega dečka (tu označenega s št. 2), ki se je z desnico oprijel desne noge *slepe miši*, in gledalcu najbližja figura večjega dečka, obutega le v desni čevelj, ki nam med tekom kaže hrbet (tu označen s št. 14).⁵¹

Vaška ali mestna šola

Sicer je mikavna misel, da gre pri motivu (Die Zwischenstunde in der Dorfschule) kar za ilustracijo iz bližnje šole pri Sv. Marjeti ob Pesnici (tedaj tudi St. Margarethen an der Peßnitz), ki je od dvorca Willkommhof oddaljena kakšno uro hoda. Po tradiciji, zapisani v šolski kroniki, je bila šola v Sv. Marjeti ob Pesnici ustanovljena 1788, ko je takrat še mlada,⁵² a revna župnija z nekaj nad 1400 ljudmi in 118 srednjimi kmetijami, gotovo pa tudi s številnimi viničarji, prispevala za šolsko stavbo polovico stroškov, drugo polovico pa graščina Hrastovec. Šola je bila postavljena poleg župnijske cerkve sv. Marjete Antiohijske, ki je kraju dala tudi ime Sv. Marjeta ob Pesnici,⁵³ zatem je bila to Šmarjeta ob Pesnici,⁵⁴ že 1937 pa je ta kraj v občini Sv. Marjeta ob Pesnici nosil ime Pernica in bil tudi sedež občine.⁵⁵

V Mariborskem priročniku za zgodovino R. G. Puff leta 1859 piše tudi o zaslugah odličnega šmarješkega učitelja župnijske šole Frasa (Pfarrschullehrer Johann Fraß),⁵⁶ ki je za šolsko gospodarsko poslopje veliko prispeval tudi sam. Zvemo še za nov zvon leta 1845 in obnovo cerkve ter šolske stavbe leta 1856. Nekaj let zatem sta 242 delavniških in 86 nedeljskih učencev poučevala dva učitelja. Najbrž je bil dejanski šolski obisk manjši, saj je leta 1859 omenjenih manj šolo obiskujočih otrok, skoraj 200.⁵⁷ Janez Fras, rojen 1811 v bližnji Jarenini, je leta 1874

50 Österreich 1 Gulden 1870 A f.stplfr., <https://www.ma-shops.com/strasser/item.php?id=37373>

51 Farnberger, *Leben und Werk*, str. 122, 245, 267, ilustr., št. 88–90.

52 SŠM, dokumentacijska zbirka, OŠ Pernica (Sv. Marjeta ob Pesnici), Kratek pregled.

53 *Stalež šolstva* 1928, str. 127.

54 *Stalež šolstva* 1934, str. 165.

55 *Krajevni leksikon Dravske banovine* 1937, str. 442–443.

56 *Personalstand* 1862, str. 9, Johann Frass. Zanimivo omenja Puff, *Marburger Taschenbuch*, str. 59 tudi brata šmarješkega učitelja Frasa, ki je bil direktor podeželskih šol v Vojni krajini. Franc Julij Fras, rojen 1797 v Jarenini, je predstavljen kot šolnik v reviji *Šolska kronika* 2022, št. 2–3, str. 451.

57 Puff, *Marburger Taschenbuch* 1859, str. 59.

skupaj s podučiteljem še poučeval na šoli pri Sv. Marjeti kot 63-letni nadučitelj.⁵⁸ Po kasnejšem zapisu po šolski kroniki so uporabljali na šoli do leta 1901 učne knjige v nemščini, ki je bila tudi jezik šolskega uradovanja. Obiskovanje takšne šole je bilo za otroke (redkih) nemško govorečih družin tako lažje od tistih, ki so od doma prinesli le slovensko govorico. A tudi med tamkajšnjim učiteljstvom je bilo nekaj zavzetosti za slovenščino in spomladi 1866 najdemo tamkajšnjega podučitelja tudi med naročniki slovenskega lista *Učiteljski tovariš*.⁵⁹

Vendar je Ferdinand Mallitsch, ki je sam obiskoval šolo v Gradcu, najbrž z ženo poskrbel za najboljšo izobrazbo svojih otrok in je tudi sinova šolal v mestu. Čeprav poimenovanje slike (*Die Zwischenstunde in der Dorfschule*) povezuje slikarski motiv z vaško šolo, je vtis razreda med odmorom bolj splošen, še lažje ga po opremi razreda in oblekah učencev umestimo v mestno šolo. A v razredu vidimo bolj šolo pred 1870 kot z vedno več učili opremljeno učilnico skladno z zahtevami tretjega avstrijskega osnovnošolskega zakona. Tako skromna opremljenost razreda približa tudi poimenovanje motiva vaške šole.

Težko pa bi povezali podobo razreda s kakšnim konkretnim šolskim razredom v Gradcu, kar je slikar poznal iz svoje izkušnje in ob šolanju sinov, ali pa s šolo v Sv. Marjeti ob Pesnici (danes Pernica). V vaško šolo bi lahko slikar pošiljal sinova, ko sta postala jeseni 1872 in 1875 šoloobvezna, a kvečjemu k začetnemu pouku. Če se ne bi raje z ženo odločila za prvo opismenjevanje kar doma na podeželskem dvorcu Willkommhof, kjer se je – kot to vemo tudi iz slik – pri Mallitschevih tudi bralo in učilo.⁶⁰ Ilustracija šolskega življenja na obravnavani sliki nemirnega šolskega razreda je z izbiro motiva tako splošna, da se v njem lahko najde vsak nekdanji učenec, zato je bilo šolanje sinov okoli leta 1876 nemara le spodbuda slikarju za ponovni razmislek o svoji nekdanji šolski izkušnji in o njeni posplošeni slikarski predstavitvi.

Nekaj pogledov na temo šolski razred kot slikarski motiv

Upodabljanje učitelja, učencev in pouka je motiv, ki ga lahko spremljamo že v antiki (npr. scena pouka na nagrobniku iz Neumagena pri Trierju, okoli leta

58 *Imenik šolskih oblastnij*, 1874, str. 29. Tudi njegov leta 1837 rojeni sin je bil učitelj, a je umrl še mlad pri starših "pri Sv. Marjeti zraven Pesnice", kot je o Enriku Vrazu poročal Iz Maribora, *Učiteljski tovariš*, 2, 15. 7. 1862, št. 14, str. 222–223.

59 *Učiteljski tovariš*, 6, 1. 3. 1866, št. 5, str. 83. 74. Kašpar Lešnik, učitelj pri Sv. Marjeti pri Pesnici.

60 Trude Aldrian, Ferdinand Mallitsch, str. 737, Beim Lernen; str. 736 Lesende Frau; Nach dem Abendbrot – motiv žene pri branju knjige – Otmar Mallitsch, Ferdinand Mallitsch, *Südsteiermark*, str. 279.

180),⁶¹ pa tudi v srednjem veku, npr. s podobo univerzitetnega pouka v začetku 15. stol, ki je z edino barvno reprodukcijo zaznamovala že stalno razstavo Slovenskega šolskega muzeja 1988.⁶² Za kasnejši čas se lahko spomnimo na grafiko Učitelj A. Dürerja, 1510, na H. Holbeina in njegovega učitelja iz 1516, na Portret mladega šolarja iz 1531 (Jan van Scorel), pa Brueghlovega Osla v šoli iz 1556 kot ilustracijo pregovora, da osel nikoli ne postane konj, tudi če gre v šolo.⁶³ Znane so tudi slike s šolskimi prizori iz 17. in 18. stoletja. Med podobami s temo izobraževanja iz 17. stoletja so prav anekdotični Učitelj iz 1662 v Louvru (Adriaen van Ostade)⁶⁴ ter različni šolski prizori Jana Steena, med njimi vaška šola iz ok. 1670, A School for Boys and Girls, ki jo lahko občudujemo na Škotskem (National Gallery of Scotland, Edinburgh).⁶⁵ Tam je videti še nekaj s šolo povezanih motivov (G. Harvey, The Schule Skailin', 1846; pa tudi kakšnega starejšega, kot dvanajstletni Jezus razpravljaja s pismouki v templju iz okoli 1480–85).⁶⁶

Lepo notranjščino razreda med poukom je leta 1660 upodobil tudi Gillis van Tilborgh. Tudi 18. stoletje je bilo domače z ilustracijami šolanja, ki je postajalo z motivi kaznovanja v 19. stoletju z bolj dostopnimi grafikami in tiskom zanimivo tudi za široko publiko. Predstavitev otroka v stiski ob katedru npr. ob razbitem kozarcu (W. Schutze, 1840), s kakšnim strogim učiteljem pri kaznovanju ali v sliki in grafiki malo karikirana predstavitev zbora stoječih šolarjev z zavzetim učiteljem pred tablo pri učenju petja (J. P. Hasenclever, Die Dorfschule, okoli 1850),⁶⁷ zaznamujejo sredino 19. stoletja poleg znane in priljubljene Vaške šole Alberta Ankerja, ki je vplivala tudi na predstavitev na stalni razstavi 1988 in 2022 v Slovenskem šolskem muzeju.⁶⁸ Sredi 19. stoletja so priljubljene tudi kolorirane

61 Alt, *Bilderatlas* 1960, 1, str. 111; Ciperle-Vovko, *Šolstvo na Slovenskem I.*, 1988, str. 6; Stone burial monument, okoli 180, <https://www.bridgemanimages.com/en/roman/stone-burial-monument-with-relief-representing-neumagen-school-with-teacher-and-pupils-about-180/stone/asset/552384>

62 Alt, *Bilderatlas* 1960, I, str. 178–179; Ciperle-Vovko, *Šolstvo na Slovenskem I.*, 1988, zadnja stran platnic. Laurentius de Voltolina, ilustracija pouka v Liber ethicorum des Henricus de Alemannia, 14 stol. https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Laurentius_de_Voltolina_001.jpg

63 Albrecht Dürer, The School Teacher, 1510, British Museum, London; Hans Holbein ml., A School Teacher ..., 1516, Kunstmuseum Basel; Jan van Scorel, Portrait of a Young Scholar, 1531, Museum Boijmans Van Beuningen, NL; Pieter Brueghel st., The Ass in the School, 1556, Staatliche Museen zu Berlin.

64 Ciperle-Vovko, *Šolstvo na Slovenskem, I.*, str. 29; Adriaen van Ostade - The School Master, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adriaen_van_Ostade_-_The_School_Master_-_WGA16751.jpg

65 B. Šuštar, Zapiski s poti na ICOM konferenco v St. Andrews, junij 2024; Jan Steen, A School for Boys and Girls, <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/5676>

66 G. Harvey, The Schule Skailin', <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/5014>; Bernardino Butinone, The Christ Child Disputing with the Doctors about 1480–85, NG 1746;

67 J. P. Hasenclever, Die Dorfschule, <https://www.stiftung-volmer.de/art-work/101>

68 Ciperle-Vovko, *Šolstvo na Slovenskem I.*, 1988, str. 37, Učitelj vaške šole, muzejska figura po sliki A. Ankerja; *Šola je zakon*, vodnik, 2024, str. 92–93.

grafike, tudi s šolskim motivom kaznovanja v vaški šoli, znana je ena z nemškega območja, ki pove zelo veliko.⁶⁹

Med šolsko motiviko srečamo tudi prizore odsotnega učitelja: lahko ga ni v razredu ali pa spi, posledice tega so za šolsko disciplino podobne. Motivno se je tako že sredi 19. stoletja ukvarjal francoski slikar T. E. Duverger s predstavitvijo razreda ob odsotnem učitelju: če mačke ni doma, miši plešejo. Tam učitelja zares ni: učenec pogleduje k vratom, drugi pa imajo različne načine razvedrila.⁷⁰ Primerjalno zanimivo za Mallitschevo slikarstvo je tudi delo avstrijskega bidermajerskega slikarja Eduarda Ritterja, poimenovano Vaška šola (Die Dorfschule, 1845). Ta dvodelna s svetlimi in temnimi deli predstavljena ilustracija prvega prihoda prestrašenega učenca v materinem spremstvu v šolo k učitelju govori s kompozicijo štirih oseb. To pa dopolnjuje na drugi strani še pogled v učilnico, kjer se za odgrnjeno zaveso vidijo razgibani nemirni učenci, pred njimi pa dva bolj mirna, že pri izvrševanju kazni. Spletna dostopnost omogoča tudi lažji pogled na sliko vaške šole E. Ritterja,⁷¹ na katero je zaradi razgibanih učencev v gibanju leta 1995 s primerjavo opozorila Herta Farnberger v disertaciji o slikarju F. Mallitschu.⁷²

Otroška stiska v šoli je bila sicer priljubljen del šolskih motivov, saj je dajala sliki posebno dinamiko: lahko je šlo za neprijetne odnose med učenci zaradi (ne)znanja (August Heyn, *An unruly class, Trouble in the classroom*, 1876) ali pa stisko novinca ob prvem prihodu v šolo, kar je bil kar pogost slikarski motiv (npr. T. Brooks, *Der neue Schüler*, 1854). Poleg nelagodja bodočega šolarja, ki ga je mati pripeljala v šolo, vidimo njeno zadržano pričakovanje in slutimo paletu učiteljevih razmišljanj ob novem učencu in košari z darovi. Ob tem pa spremljamo še pogled v razred in učence pri različnih aktivnostih. Takšno je npr. odlično nepodpisano nemško delo iz okoli 1850.⁷³ Prvi prihod učenke v šolo je pritegnil slikarje tudi še kasneje (E. Fink 1880). Takšen motiv razreda z učiteljico, ki sprejema zadržanega novega učenca, prihajajočega v materini družbi, je v začetku 20. stoletja uporabil tudi slikar angleškega vsakdanjega življenja Ralph Hedley, *New Scholar*).

Motivno se z Mallitschevim delom dobro ujema starejša karikatura (*The Schoolmaster Abroad*, 1832),⁷⁴ kar kaže na vedno bolj splošno izkušnjo šolanja in s tem poznavanje svobode odmorov, ki so prekinjali strog šolski pouk. Ne-

69 *The Village Schoolmaster*, c. 1850, <https://www.meisterdrucke.uk/fine-art-prints/German-School/1133130/The-Village-Schoolmaster-c.1850.html>

70 T. E. Duverger, *When the Cat's Away the Mice Will Play*, 1850, Museums Sheffield; <http://www.artuk.org/artworks/when-the-cats-away-the-mice-will-play-71445>

71 Eduard Ritters, *Dorfschule*, <https://blog.dorotheum.com/de/kunstwerk-des-tages-eduard-ritters-dorfschule/>

72 Farnberger, *Leben und Werk*, str. 122–123.

73 *In der Dorfschule*, <https://picryl.com/media/in-der-dorfschule-19jh-d16aid>

74 *The Schoolmaster Abroad*, <https://www.mediastorehouse.com.au/heritage-images/school-master-abroad-1832-creator-unknown-18776691.html>

naden prihod nekaj časa odsotnega učitelja slikarsko zaznamuje tudi motiv pri prestopku v razredu zasačenega kadilskega krožka (Die Gartenlaube, 1867; C. B. Schlosser, Das Tabakkolegium in der Dorfschule, 1869), podobno lahko sledimo tak razširjen motiv tudi pri kakšni upodobitvi F. Sonderlanda konec 19. stoletja. Na nekaj pri omenjenih slikah s šolsko motiviko opaženih elementih (razgibani razgrajajoči učenci v razredu med odmori oz. pri odsotnem učitelju in njegov nenadni prihod) lahko vidimo predvsem zanimanje slikarjev in publike za šolske motive kot del vedno bolj splošne in množične šolske izkušnje 19. stoletja.

Za sklep – šolski motiv in njegov slikar

Slikar je iz časov svojega študija in študijskih potovanj gotovo poznal tudi kakšno od slikarskih del s šolsko motiviko, a kompozicijo za svoj nemirni razred je oblikoval v svobodi umetnostnega izraza ob sočasnih šolskih spodbudah iz okolja v času šolanja obeh sinov ter ob spominih na izkušnjo lastnega šolanja. Figure otrok so sestavljale že družinski motiv Najdenec (Der Findling), s katerim je mladi slikar F. Mallitsch uspešno opozoril nase. Med motivi njegovega družinskega življenja v Slovenskih goricah imamo lahko že od ilustrirane razprave Trude Aldrian iz leta 1956 pregledno pred očmi Igro s kartami (Kartenspiel) iz okoli 1868, iz Galerije Belvedere: igro matere s tri- ali štiriletnim dečkom.⁷⁵ Poleg tega je zgovoren še prizor družinske sreče (Familienglück) ali pa slike notranjščine v dvorcu v Vukovju z ženo in obema sinovoma.⁷⁶ Več z družino in otroki povezane Mallitscheve motivike najdemo še v drugih obravnavah njegovega slikarstva, pogled na njegove upodobitve pa je vedno bolj dostopen tudi na spletu. Prav ilustracije družinskega življenja v dvorcu Willkommhof in s tem prizorov iz notranjščine danes žal propadajočega dvorca nas lahko spodbujajo k iskanju primerne prenovne zanimive dediščinske arhitekture. Tak razmislek s konkretnimi predlogi rešitev nam predlaga dragocena študentska projektna naloga arhitektke Katje Jaušovec (2020). Prenova dvorca, ki sodi v stavbno dediščino in je danes umeščen na severni strani akumulacijskega jezera Pernica, do 1895 pa je bil središče družinske posesti v lasti slikarja,⁷⁷ bo lahko omogočila tudi poglede na slikarske obravnave ljudi in pokrajine Slovenskih goric, kot jih je v povezanosti z domačimi kraji izrazil štajerski slikar Ferdinand Mallitsch.

V okviru splošnega zanimanja za vedno bolj uveljavljeno in do zadnje vasi razširjeno obvezno šolanje, v avstrijskih deželah od leta 1869 naprej, lahko razumemo tudi Mallitschevo delo z ilustracijo dramatičnega trenutka nemirnega

75 Trude Aldrian, Ferdinand Mallitsch, str. 721–722, str. 735 Spiel mit Karten; F. Mallitsch, Kartenspiel, o. 1868, Belvedere, inv. št. 798;
<https://sammlung.belvedere.at/objects/6564/kartenspiel#motiveTab>

76 Trude Aldrian: Ferdinand Mallitsch, str. 738 Familienglück, str. 739 Stube am Willkommhof.

77 Katja Jaušovec, *Prenova dvorca*; Hiša Vukovje 2, EŠD: 9007.

šolskega razreda iz leta 1876. Motiv je domiselna predstavitev živahnega utripa v osnovni šoli, splošne izkušnje šolanja in doživljanje vznemirljivega šolskega življenja, s tem pa tudi vloge učitelja pri zahtevnem in težavnem izobraževalnem delu. Čeprav sodi slikar Ferdinand Mallitsch, 1820–1900, kulturno, jezikovno in politično v nemški del avstrijskega in habsburškega sveta, pa je to čas nemško-slovenske dežele Štajerske kot dela habsburških dežel in različnih povezav, pri čemer je povezanost slikarja s Slovenskimi goricami vidna tudi v njegovih delih z motiviko pokrajine in ljudi. To daje posebno mesto tudi našemu dojemanju zanimivega šolskega motiva iz zgodovine šolstva in njegovega dragocenega splošnega sporočila. To je z umetnostno govorico, vsebino in slikarjem dostopno tudi nam onkraj jezikovne in politične razdvojenosti.

Viri in literatura

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv, Ljubljana - Sv. Nikolaj, Krstna knjiga 1771–1791; Mrliška knjiga 1771–1812.

Nadškofijski arhiv Maribor, župnija Lenart v Slovenskih goricah, Mrliška knjiga 1851–1900.

Pokrajinski arhiv Maribor, Trgovski register, SI_PAM/o645/001/00495 Zaloga piva H. Mallitsch v Poljčanah.

Slovenski šolski muzej, SŠM, dokumentacijska zbirka, OŠ Pernica (Sv. Marjeta ob Pesnici)

Škofija Graz-Seckau, Župnija Graz-Hl. Blut, Poročna knjiga XIX 1813–1828, Krstna knjiga XXVI 1817–1823.

Štajerski deželni arhiv, Graz, Präsidialakten des Steiermärkischen Landtages, 1838, I A/f 8430, 1–2.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL LJU 435, Rudolf Andrejka, Rodovniki Ljubljancev, šk. 6, a. e. 30.

Tiskani viri

Adressenbuch der Landeshauptstadt Graz 1938.

Amtsblatt zur Laibacher Zeitung 1890.

Brencelj 1882.

Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, t. j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem, Ljubljana 1874.

Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.

Marburger Zeitung 1875.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji (ljubljska in mariborska oblast), Ljubljana 1928.

Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini, Ljubljana 1934.

Personalstand der Lehrer an den Volksschulen in der Lavanter Diözese, Marburg 1862.

Tagespost 1860, 1861.

Slovenec 1917.

Učiteljski tovariš 1862, 1866.

Wochen-Blatt der K.-K. Steiermärkischen Landwirthschafts-Gesellschaft 1858.

Literatura

Aldrian, Trude: Ferdinand Mallitsch, *Carinthia*, 1956, 146, št. 3-4, str. 712–744.

Alt, Robert: *Bilderatlas zur Schul- und Erziehungsgeschichte*, 1, Berlin 1960.

Balkovec Debevec, Marjetka (ur.): *Šola je zakon, Izobraževanje in vzgoja na Slovenskem skozi čas, Vodnik po stalni razstavi Slovenskega šolskega muzeja*, Ljubljana 2024.

Ciperle, Jože; Vovko, Andrej: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja I.*, Katalog stalne razstave, Ljubljana 1988.

Engelbrecht, Helmut: *Erziehung und Unterricht im Bild: zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens*, Wien: ÖBV Pädagogischer Verlag, 1995.

Engelbrecht, Helmut: K pedagoškem zgodovinopisju v Avstriji, *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete*, Ljubljana 1999, str. 3–12.

Farnberger, Herta: *Leben und Werk des steirischen Künstlers Ferdinand Mallitsch 1820–1900*, Graz: Universität – Institut für Kunstgeschichte, 1995.

Ferdinand Mallitsch, Oesterreichische Galerie, Auktionskatalog, Wien 1902. [Der wertvolle künstlerische Nachlass des Herrn Ferdinand Mallitsch (geb. 1820, † 1900): Ölgemälde, Zeichnungen, Aquarelle, sowie Studien u. Skizzen, Wien: Hirschler & Comp., 1902.]

Hausmann, Franz (ur.): *Südsteiermark. Ein Gedenkbuch*, Graz, 1925.

Jaušovec, Katja: *Prenova dvorca Vilkenhof, Vukovje 2: projektna naloga*, Univ. v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, 2020.

Lešnik, Barbara: *Portretno slikarstvo Ferdinanda Maliča (1820–1900)*, magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Maribor, 2024.

Mallitsch, Otmar: Ferdinand Mallitsch, *Südsteiermark. Ein Gedenkbuch*, Franz Hausmann (ur.), Graz 1925, str. 267–280.

Muchitsch, Wolfgang (ur.): *Universalmuseum Joanneum Jahresbericht* 2021.

Partlič, Matjaž: 200 let mineva od rojstva slikarja z Vukovskega Dvora, *Večer v soboto*, 7. marca 2020.

Partlič, Matjaž: Pozabljena – slikar Ferdinand Malič in Vukovski dvor. *Večer v soboto*, 5. novembra 2016, str. 22–25.

Pavlič, Slavica: Ob devetdesetletnici Slovenskega šolskega muzeja, *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete*, 1988, str. 3–9.

Pešak Mikec, Barbara; Budna Kodrič, Nataša: Ljubljanski hoteli do druge svetovne vojne, *Kronika*, 50, 2002, št. 3, str. 343–362.

Puff, Rudolf Gustav: *Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes-und Sagenkunde der Steiermark*, Graz 1859.

- Sakcinski, Ivan Kukuljević: *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, 1858, str. 234 (Malić Ferdinand).
- Schaeffer, August; Mallitsch, Ferdinand: *Ferdinand Mallitsch, Oesterreichische Galerie, Auktionskatalog*, [Der wertvolle künstlerische Nachlass des Herrn Ferdinand Mallitsch (geb. 1820, † 1900): Ölgemälde, Zeichnungen, Aquarelle, sowie Studien u. Skizzen, Wien: Hirschler & Comp.], Wien 1902, str. 3–12.
- Vrhovnik, Ivan: *Gostilne v stari Ljubljani*, Ljubljana: Jutro, 1926.
- Wurzbach von, Constantin: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 16, 1867, str. 335, Mallitsch, Ferdinand.

Spletni viri

- matricula-online.eu; dLIB.si; ANNO Historische Zeitungen und Zeitschriften.
- Bračun, Sara: Malič, Ferdinand (1820–1900). Obrazi slovenskih pokrajin.
<https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/malic-ferdinand/>
- Carl Haas, [https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Haas_\(Arch%C3%A4ologe\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Haas_(Arch%C3%A4ologe))
- Liste der Straßennamen von Graz,
https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Stra%C3%9Fennamen_von_Graz
- ÖNB - Bildarchiv und Grafiksammlung, POR-MAG Signatur: D 19.778 – B, foto: E. Jekel, <https://onb.digital/result/10D6E183>.
- Mallitsch, Ferdinand, ÖBL 1815–1950, Bd. 6 (26, 1973), str. 39,
<https://apis.acdh.oeaw.ac.at/person/60017>.
- Österreich 1 Gulden 1870 A f.stplfr.,
<https://www.ma-shops.com/strasser/item.php?id=37373>.
- Viktor Steska: Malič, Ferdinand (1820–1900), SBL,
<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi345016>.
- Vukovski dvor (Willkommhof),
<https://gradovislovenije.si/project/vukovski-dvor/>.
- Hiša Vukovje 2, EŠD: 9007, Geografski informacijski sistem kulturne dediščine eVRD: Vukovje
<https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/?&locale=sl&find=9007>.
- Wikipedia: Engelbrech Helmut 1924–2014,
https://de.wikipedia.org/wiki/Helmut_Engelbrecht

Slikarska dela F. Mallitscha, dostopna na spletu

- F. Mallitsch, Der Findling,
<https://sammlung.belvedere.at/objects/7986/der-findling?>
- Ferdinand Mallitsch - The Foundling,
https://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Ferdinand_Mallitsch_-_The_Foundling.jpg
- Ferdinand Mallitsch 'Die entfesselte Schulklasse', čb fotografija oljne slike, Österreichische Nationalbibliothek, (POR-MAG) Signatur: D 19.778 – B,
https://onb.digital/result/BAG_10134727; <http://data.onb.ac.at/rec/baa10134727>
- Ferdinand Mallitsch – Mischief in the class room.jpg – Wikimedia Commons,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferdinand_Mallitsch_-_Mischief_in_the_class_room.jpg;

Ferdinand Mallitsch, Mischief in the class room, Oil sketch study, 33 by 49 cm.

<https://www.lotsearch.net/lot/ferdinand-mallitsch-1820-1900-20905615>

Ferdinand Mallitsch, Kartenspiel, o. 1868, Belvedere, inv. št. 798,

<https://sammlung.belvedere.at/objects/6564/kartenspiel#motiveTab>

S. Kocutar, Ferdinand Malič (1820–1900) slikar Slovenskih goric, 2020,

<https://radiomaribor.rtvsllo.si/clanek/spomincice/ferdinand-malic-1820-1900-slikar-slovenskih-goric/516517>.

F. M., A Snowball Fight, (18)67, <https://www.dorotheum.com/en/l/8821390/>.